

NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ

ISSN 2522-4808 (Print)
ISSN 2702-0034 (Online)

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

2-(25)2023

Bakı – “Elm və təhsil” – 2023

**Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 14 sentyabr 2023-cü il tarixli (protokol №4)
qərarı ilə çap olunur**

Baş redaktor:
Rafael Hüseynov,
akademik

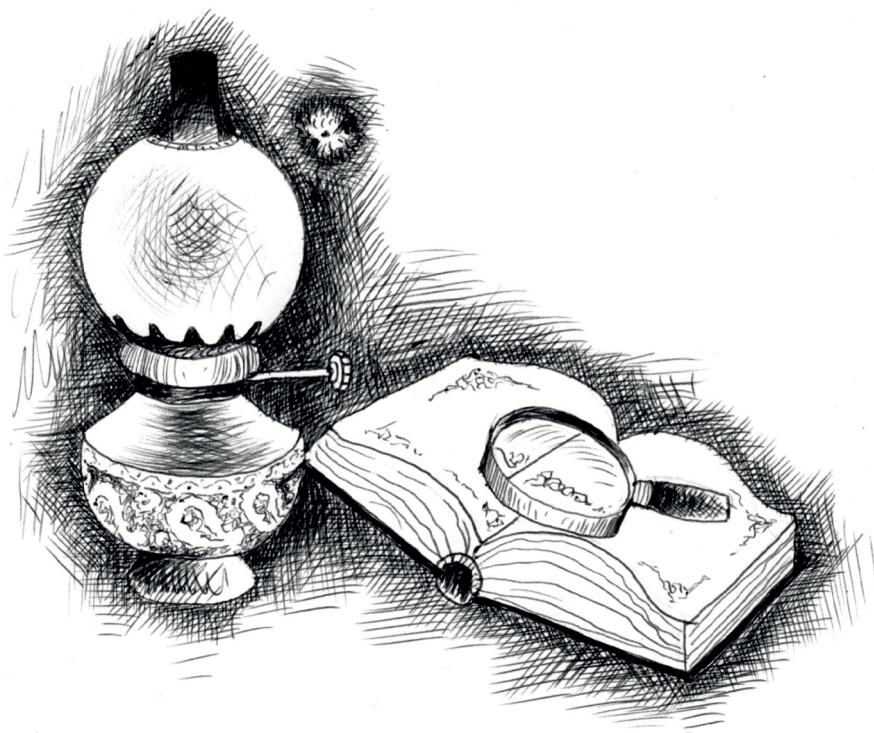
Redaksiya heyəti:

Kamil Allahyarov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Xatirə Başirli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Şəfəq Əlibəyli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Aida Qasımova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Tofiq Məlikli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Rəhilə Qeybullayeva, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Slavyan Universiteti, Azərbaycan
Mehdi Kazımov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan
Paşa Kərimov, filologiya üzrə elmlər doktoru, dosent, AMEA Əlyazmalar İnstitutu, Azərbaycan
Ali Yavuz Akpınar, professor, doktor, Boğaziçi Universiteti, Türkiyə
Hasan Cavadi, professor, doktor, Kaliforniya Universiteti, ABŞ
Firuza Melvil, doktor, Kembridc Universiteti, Böyük Britaniya
Özgen Felek, professor, doktor, Yel Universiteti, ABŞ
Campiyero Bellinceri, doktor, Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya
Mbaye Lo, professor, doktor, Dyuk Universiteti, ABŞ
Hendrik Boesoten, professor, doktor, Maynz Universiteti, Almaniya
Nataliya Çalisova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya Federasiyası
Şodimaxammad Sufiyev, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası, Tacikistan
Zemfira Səfərova, akademik, AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Azərbaycan
Cəfər Qiyasi, AMEA-nın müxbir üzvü, Azərbaycan
Məryəm Əlizadə, sənətsünaslıq doktoru, professor, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət
Universiteti, Azərbaycan
Marko Realini, professor, doktor, İtaliya Milli Tədqiqat Şurası, İtaliya

**Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı. № 2 (25)
Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2023, 136 s.**

Orta əsrlərdə müsəlman Şərqiində yaradılan elmi əsərlər “risalə” adlanırdı. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin klassik ənənəyə riayətlə “Risalə” adlandırılmış, ədəbiyyatşünaslıq və mədəniyyətşünaslıq problemlərinin elmi araşdırmalarından ibarət məqalələr toplusu ildə iki dəfə (yaz və payız) nəşr edilir. Bu elmi araşdırmalar jurnalı məzmunu etibarilə filologiya (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və təhqid, folklorşünaslıq, mətnşünaslıq) və sənətsünaslıq (muzeyşünaslıq) sahələri üzrə məqalələri əhatə edir. “Risalə” elmi araşdırmalar jurnalı filologiya və sənətsünaslıq elm sahələri üzrə Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi dövrü elmi nəşrlər siyahısındadır. 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin “Mətbu nəşrlərin reyestri”nə daxil edilmişdir (Reyestr № 4216). Eyni zamanda, “Risalə” elmi araşdırmalar jurnalı 05 aprel 2018-ci ildən EBSCO beynəlxalq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir (Müqavilə № 46516).

Oxuyacaqlarınız

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№ 2. 2023(25)

Mündəricat

KLASSİK İRS: TARİXİ VƏ NƏZƏRİ PROBLEMLƏRİ

HÜSEYNOV Rafael.

Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”-sində türk qatı və türk milli kimliyi düşüncələri
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.7

QAYIBOV Seyran.

Yarımçıq hekayə: Əmin Abidin “Həsərət ili” hekayəsinin transliterasiyası və təhlili
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.30

SADIQOVA Rəhilə.

Zərif hami, səxavətli fədai: Həmidə Cavanşir-Məmmədquluzadə
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.41

YENİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ PROSES

ƏSƏDULLAYEVA Nuranə.

Tarixi həqiqət və bədii gerçəklik
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.51

HEYDƏROVA Sevinc.

Azərbaycan yazıçılarının qurultayları, ədəbi müzakirələr və tədbirlər
“Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin səhifələrində
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.57

XƏLİLOVA Güllü.

Sabir Rüstəmxanlının 44 günlük Vətən müharibəsinə həsr etdiyi “Qarabağa dönüş” poeması
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.71

MUSAYEVA İradə.

İsa Muğannanın roman yaradıcılığında yeni ədəbi estetika və fəlsəfi düşüncə motivləri
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.84

MUXTAROVA Dinara.

Художественная литература и публицистический жанр: глобальные проблемы публицистики XXI века
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.101

TARİXİ-MƏDƏNİ ABİDƏLƏRİN QORUNMASI VƏ TƏDQIQI. MUZEYŞÜNASLIQ

ƏLİYEVA Nailə.

Nizami muzeyinin UNESCO əhəmiyyətli eksponatı
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.117

YAQUBƏLİ Rəhimə.

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində keçirilən yubiley mərasimləri və yaradıcılıq gecələri
doi.org/10.30546/2702-0034.2023.2.25.122

Seyran QAYIBOV
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Mühəndislik Universiteti
sqayibov@beu.edu.az
ORCID ID: 0000-0001-7434-6248

YARIMÇIQ HEKAYƏ: ƏMİN ABİDİN “HƏSRƏT İLİ” HEKAYƏSİNİN TRANSLİTERASIYASI VƏ TƏHLİLİ

Açar sözlər: Əmin Abid, “Dirilik” məcmuəsi, “Həsərət ili” hekayə, Bakının işğalı

Keywords: Amin Abid, “Liveliness” (“Dirilik”) collection, the story “The Year of Longing”, occupation of Baku

Ключевые слова: Амин Абид, сборник «Дирилик», повесть «Год тоски», оккупация Баку

Giriş. Geniş oxucu auditoriyası Əmin Abidi əsasən şeirləri və elmi tədqiqatları ilə tanıyır. “Gültəkin” təxəllüsü ilə yazdığı şeirləri ilə “Azərbaycan siyasi mühacirətinin təşkilatlanmasında” [4, s.5] xüsusi rol oynayan Əmin Abidin sovet işğalından əvvəlki illərdə “Məktəb”, “Dirilik”, “Babayi-Əmir”, “Övraqi-nəfisə”, “Kəlniyyət”, “Leylək”, “Məzəli”, “Molla Nəsrəddin”, “Sovqat”, “Azərbaycan” kimi qəzet və jurnallarda “Abid”, “Abid Mütəllibzadə”, “Abid Mütəllib oğlu”, “Abid Alp Mütəllib oğlu”, “Qozqurab”, “Qozqurab bəy”, “Zeynalabidin” imzaları ilə, sovet hakimiyyətinin ilk illərində isə “Kommunist”, “Gənc pedaqoq”, “Şərq qadını” və s. mətbuat orqanlarında “Əmin Abid” imzasıyla [7, s.7; 8, s.76; 9, s.196] çox sayda şeir, məqalə, hekayə, tərcümə dərc etdirməsi onun elmi ictimaiyyət arasında yaxından tanınmasına səbəb olmuşdur.

13-14 yaşlarından etibarən dövrü mətbuatda əsərləri ilə çıxış edən Əmin Abidin xüsusilə 16 yaşındaykən qardaşları Əliabbas və Əbülfəz Mütəllibzadələrin nəşr etdirdikləri “Dirilik” məcmuəsinin ikinci sayından başlayaraq sonuncu sayınadək¹ müxtəlif janr və mövzuda bir çox əsərinin² dərc olunması onun gələcəkdə məhsuldar, eyni zamanda istedadlı bir sənətkar olacağından xəbər verirdi.

“Dirilik” məcmuəsində dərc olunan əsərlərindəki millətçilik, vətənpərvərlik, hürriyyət və s. kimi ülvü duyğular qısa ömür yaşayan sənətkarın yaradıcılığının bütün dövrləri üçün səciyyəvi olmuşdur. Qeyd olunan bu spesifik xüsusiyyətlər onun məcmuənin son sayında, “seşənbə 15 məhərrəmül-haram 1335-ci il”, miladi 1 noyabr 1916-cı il tarixində dərc etdirdiyi “Həsərət ili” adlı hekayəsi üçün də xarakterikdir.

¹ “Dirilik” məcmuəsi haqqında məlumatın yer aldığı bir çox mənbədə məcmuənin 1914-cü ildə 8, 1915-ci ildə 9, 1916-cı ildə isə 7 nömrəsinin nəşr olunduğu qeyd edilir. Ancaq məcmuənin 3-cü ilində, yəni 1916-cı ildə 11 nömrəsi çap olunmuşdur. Demək ki, məcmuənin çap olunan nömrə sayı 26-dır. Məcmuənin axıncı nömrəsinin çap olunduğu tarix “seşənbə 15 məhərrəmül-haram 1335”, miladi tarixlə 1 noyabr 1916-cı ildir.

² Abidin “Dirilik” məcmuəsinin 1914-cü ildə 9, 1915-ci ildə 7, 1915-ci ildəki saylarda 8 əsəri, ümumilikdə isə 24 əsəri dərc olunmuşdur.

Məcmuənin beşinci sayında “Abid Mütəllibzadə” imzası ilə nəşr olunan “İntiqam”¹ [1, s.68] adlı şeirində dilə gətirdiyi üsyankarlıq, vətənsəvrlik, azadlıq kimi ülvî hisslər “Mütəllibzadə Abid” imzasıyla dərc etdirdiyi bu hekayədə əməksevərlik, hörmət, məhəbbət, ailə sevgisi kimi duyğularla birləşərək olduqca məzmunlu bir əsər kimi meydana çıxmışdır.

Məcmuənin bu sayında dərc olunan doqquz yazının tamamı 9 sentyabr 1916-cı il tarixində uzun sürən ürək xəstəliyindən sonra vəfat edən “Məcməüş-şüəra”nın üzvü Mikayıl Seydiyə [15, s.296] ithaf olunmuşdur.²

“Həsərət ili” hekayəsi məcmuənin “Hekayə qismi” adlı hissəsində, sonuncu iki – 349 və 350-ci səhifələrində çap olunmuşdur. Hekayənin adının altında alt-alta iki tarix – 3 oktyabr 1806 və 3 oktyabr 1916 tarixləri göstərilmiş, bu rəqəmlərin altında isə “Həssas şairimiz mərhum Seydiyə təqdim olunur” sözləri qeyd edilmişdir. Göstərilən tarixlərdən aydın olur ki, Əmin Abid hekayəni bu nömrənin çap olunduğu tarixdən qısa müddət əvvəl, 3 oktyabr 1916-cı ildə qələmə almışdır. Göstərilən 3 oktyabr 1806-cı il tarixi ilə o, 110 il əvvəl Bakının Çar Rusiyası tərəfindən işğal olunaraq imperiyaya ilhaq edilməsinə işarə edir.

Sadəcə bir cümləsi oxunmayan, olduqca düzgün şəkildə çap olunmuş hekayə bitkin mətn xüsusiyyəti göstərsə də, mətnin sonunda müəllifin “bitmədi” qeydini verməsi hekayənin davamının olduğundan xəbər verir. Ancaq hekayənin dərc olunduğu 11-ci nömrə “Dirilik” məcmuəsinin sonuncu sayı olduğu və təəssüf ki, hekayənin davamına o dövrdə nəşr olunan digər məcmuələrdə, eləcə də Abidin əsərlərinin çap olunduğu kitablarda rast gəlmədiyim üçün bu yazıya “Yarımcıq hekayə” adını verməyi uyğun gördüm.

“Həsərət ili” hekayəsinin birinci hissəsinin transliterasiyası³

“Həsərət ili”

3 oktyabr 1806

3 oktyabr 1916

“Həssas şairimiz mərhum “Seydi”yə təqdim olunur”.

Sevgili Sürəyyacığım! Ayrılırkən özümdən bir yadigar buraxmaq istərim ki, şanlı xanımız Hüseynqulu xan həzrətləri tərəfindən acizlərinə öta olunan medalyadan başqa əla bir şey bilməm; Al, bu solğun yadigarcığımı bən gəlincəyə qədər sinənin üzərində daşı! Ölürsəmsə, yenə daimi bir yadigar buraxmış oluram, istəkliciyim!

¹ Abidin “Dirilik” məcmuəsinin 1914-cü il 5-ci nömrəsində dərc olunan məşhur “İntiqam” adlı şeiri belədir: Yuqlamışdım dün gecə, gördüm deyirlər kim, bana:

² “Dirilik” məcmuəsinin son 11-ci sayında çap olunan yazılar bunlardır:

1. Əbdülxalıq “Cənnəti”. “Tərkibbənd”, “Mirzə Mikayıl Seydinin ruhuna tərhim”, s.343.
2. “Seyid Zərgər” Mir Ağazadə. “Sevgili şairimiz Mikayıl Seydiyə”, s.344.
3. Əli Səttar. “Bilməm fələk”, “Mərhum Seydinin ruhuna ithaf”, s.344.
4. İmzasız. “Təracimi-əhval”. “Qafqasiya məşahiri-şüərasından: Mikayıl “Seydi”, s.345-347.
5. Guşənişin. “Səngi-məzar”, “Mərhum Mikayıl “Seydi” ruhuna”, s.347.
6. Nemət Bəşir. “İthaf”, “Mərhum Mikayıl Seydinin ruhuna”, s.347.
7. Hacı Əli “Pərişan”. “Yürək fəryadı”, “Mərhum Mikayıl Seydinin ruhuna yadigar”, s.348.
8. Ə.Müznib. “Cənab Əzrail”, s.348.
9. Mütəllibzadə Abid. “Hekayə qismi”, “Həsərət ili”, “Həssas şairimiz mərhum “Seydi”yə təqdim olunur”, s.349-350.

³ Hekayəni transliterasiya edərkən “çoq”, “aq”, “dəgirman”, “qorqunc”, “yıqılmaq”, “oqzar”, “əgri”, “türklük”, “yoq” və s. sözlərin yazılışını bugünkü imlaya uyğunlaşdırmağı uyğun gördük.

Nazik ucu bulutları deşən “Qaragöz” dağının çox vaxt dumanlar içində yatan lətif yamaclarında bir kənd var ki, ağ məscidi uzaqdan gözə çarpmasa, orada bir kənd olduğuna hökm edə bilməzsınız. Qara palçıq ilə xırda daş-kəsəkdən tikilmiş daxmalarının çox yarısı uçulmuş, yıxılmışdır. Yaxınlaşsanız, hər biri bir vəqie, bir hadisə anladan daş yığınları arasında otuz-qırxa qədər yastı-yapalaq, xılxın komaların sizə qarşı qabarmalarını aydınca fərq edərsiniz. Bunlar gündüzlər bacalarından bir tütün, gecələr də bir deşiyə oxşar kiçik pəncərələrindən sarıntur bir işıq çıxarmaqla sizə həyatlarını isbat edirlər. Kəndin bir qırağında, qayaları atlaya-atlaya axıb gedən nəhr dəyirmanının səsinə qarışan şarıltıları ilə bu səssiz-səmirsiz yerlərə musiqilər səpər; bir çox qoca ağaclarla bol məhsul verən tarlalar sizə təbiətin oraldakı səxavətini söylər. Dan yeri ağarar-ağarmaz Teymur o daxmaların birində bir günlük yorğunluğunu alıb oyanmış, atasıyla birgə sübh namazını qılmış, süfrə başına qonmuşdu. O gün atası dəyirmanına gedəcək, Süleyman qoyun-quzuları otaracaq; qoca anası dəxi ləzzətli bir arzu içində titrək əlləri ilə oğlunun nişanlısı atasına, bəli, qayınatasına hədiyyə olunacaq “mehrqabı”nın eşmələrini əyirəcək və bitirməyə çalışacaqdı.

Teymur qoyunlarının ayaqlarından hasil olan tıqqıltılı ahəngi dinləyə-dinləyə “Ceyran dərəsi” yaylağını dolaşdı; axırda “Qaraquş yaylağı” ilə zikri səbqət edən yaylaq arasında hüdud təşkil edən hündürcüyə yanaşıb böyrünü yerə verdi. Bu gün Teymur ən çox: “Bir ayrılıq, bir ölüm – hər ikisi olmayaydı” bayatılarını söyləyirdi. Nəğmələr sanki hərf-hərf yürəyindən qopurdu. Sonra ta uşaqlıqdan bəri onu əzizləyən dayısı qızı Sürəyya xatirinə gəldi. Onu “Göysu” çeşməsində pənbə tükü qazlarını, yaşıl boyunlu ördəklərini yüzdürərkən tapacağını təxmin etdi. Hətta Sürəyyanın “Ağ təpə”də oturub milləri ilə çarpışaraq corab toxuduğu belə gözləri qabağında təcəssüm eyləmədə idi. Həm də bu gün ona ruhundakı böyük dəyişikliyi, görmədiyi dəqiqələrdə yürəyinin ələmlər içində boğulmağa başladığını birinci dəfə olaraq bildirəcəkdi.

Getdi, gözlədi, gözlədi... Sürəyya gəlmədi.

Qoyun-quzular çeşmənin saf suyundan içdilər; o yanda qara və qorxunc ağzını açan mağaranın qabağında tir çəkib yatdılar.

Teymur əyri bıçağı ilə çinar ağacına daha bir “ay” oydu. Qabaqca Sürəyyası ilə birlikdə oyduqları bir çift quş, bülbül ilə çiçək, ay və yulduz... rəsmlərini bir müddət tamaşaya daldı. Zaman keçdikcə bunların bəziləri bozulmuş, bəziləri yarımçıqlıq çözülmüşdü. Hər tərəfdə payızın sarılıq dilbərliyi vardı. Günəş axırcı işığıyla ortalığı işıqlandırır.

Teymur kəndə qayıdarkən atasını Molla Süleymanın otağında: “Bənim oğlum isə bu il on doqquz yaşı atlayır...” – deyərəkən tapdı. Sabah cavanların silah altında çağırılacağı Teymura təqdim olundu.

Səfərbərlik elan.....

...evə gəldikləri vaxt cəmi qohum-qardaşın toplanmalarını gördülər: xalaları, dayıları, əmiləri tamamilə orada idilər. Onlar arasında Sürəyya dəxi gözə çarpırdı. Hər çöhrədə bir solğunluq müşahidə olunurdu. Sürəyyanın çatma qaşları daha çatılmışdı. Uzun kirpikli gözlərində açıq bir dalğınlıq, açıq bir məlal oxunurdu. O axşam öküzün biri ucuz qiymətlə satıldı. Teymurun cibinə qoyuldu və sair ləvazimat məmnuniyyət ilə tədarük edildi...

Sübh açılarkən Teymur dayısı qızının sədiq kölgəsini fərq etdi; otağın qapısı dalında duran dağarcıq xışıltı ilə açılıb bir qırmızı yaylığa sarılı ipək corablar

sığışdırıldı. Bilməyirəm nə cür oldu, gözləri bir-birinə təsadüf etmişdi. Sürəyya gözlərinin mirvaridlərini göstərməmək üçün başını çevirib bayıra çıxdı. Bildinizmi? O corablar Sürəyyanın əl işi idi...

Teymurun qoca atası canlı bir səslə: “Bən səni dövlət və millət üçün böyütmüşəm. Böyüklərinə itaət, vəzifənə diqqət et. Hər haqqım sənə halal olsun. Haydı, türklüyünü qəyuranə isbat etməlisən!” – deyir və davalarda aldığı yaraları, bədənində qalan qurşunları göstərirdi. Anası sönməz bir kinlə: “Şəhid atamın intiqamını sən al. Yolun açıq, davan mübarək olsun. Sağ-salamat qayıdasan...” – deyə yüzünə, gözlərinə hərərətli busələr qondarır, qohum, qardaş halallaşır, dualar edir idi.

Yarım saat sonra əlində qılınc, çiynində dağarı, bir qafilə arasında olduğu halda kənd qapısından çıxarkən həyəcanlı və ləkəsiz bir qız səsiylə “Qeyrətli əsgər! Yolun ağ, Allah köməyin olsun!” – duasını elədi; daha... “Sürəyyanı unutma!” – deyə bilmədi.

Tozlu bir yolda Teymur yoldaşları ilə irəliləyir, Sürəyyanın corabları sarmalayıb dağarcığına qoyduğunu çıxarıb bayraq qayırdığı yaylıq qılıncının ucunda dalğalanırdı. Dönüb axırıncı və məsərrətli nəzərlə kəndi gözdən keçirərkən Sürəyyanın qaraltısı “Ceyran uçulan təpəsi” üzərində gözüne ilişdi. Getdikcə bir-birindən uzaqlaşan bu iki xəyalda əsla bir vida hərəkəti yoxdu. Bütün qiyamətlər yürəklərdə qopurdu. Bu iki xəyalın arasında topraqlar, ağaclar bir divar kəsilincə Sürəyya canı bədənindən çıxmış kibi qüdrətsiz, tavansız yerə düşdü. Saatlarca sızladı, ağladı. Məhrumiyyətlərinin bütün zəhərlərini vücuduna süzdürməyə, yetim ruhunun bütün fəryadlarını qəlbinə gömməyə əzm edib evlərinə qayıtdı. Teymurun sevgilisi artıq hər şeydə bir əskiklik, bir solğunluq görürdü.

Tamam beş ay keçdi. Bu qədər müddət zərfində on dörd çağrım (verst) bir məsafədən, daha açığı, Bakı qalasından bir xəbər varmayırdı. Kəndlilər böyük iztirab içində çapalayırđılar. Altıncı ayın ikinci yarısından iki gün keçmişdi ki, kənd ruhanisinin (Molla Süleymanın) qaladan bir məktub alması şayiəsi kəndə dağıldı. Məktub 1224 hicri zilqədə 11 tarixi ilə yazılmış, kənddən gedənlərin şəhid olanlarını və düşmənlərin qalanı zorlamaları, müvəffəqiyyətsiz olub dənizə çəkildiklərini dəxi xəbər vermişdilər ki, bizim Teymur dəxi şəhidlər sırasında qaralanmışdı.

Bitmədi.

Abid Mütəllibzadə [3, s.349-350]

“Həsərət ili” hekayəsinin təhlili

Hekayənin adı və mövzusu. On səkkiz yaşlı yeniyetmə bir yazarın qələminin məhsulu olan “Həsərət ili” hekayəsi qısa olmasına baxmayaraq, tarixi bir dövrün mənzərəsini özündə əks etdirməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Bu hekayə ilə ilk dəfə tanış olan bir oxucu sərlövhədəki sözlərin mənasından mətndə ayrılıq səbəbindən insanların həsrət dolu bir il keçirdiklərindən bəhs olunacağını düşünəcək, mətni oxuduqdan sonra isə əsərin ideya-tematik məzmunu ilə adı arasında yaxın bir əlaqənin olduğunu görəcəkdir. Bu baxımdan əsərə verilən adın uğurlu bir seçim olduğunu söyləmək mümkündür.

Mopassanvari mətn modelinə malik “Həsərət ili” hekayəsi olay içində olay prinsipinə əsaslanırsa da, strukturda yer alan iki aparıcı hadisənin mətnaltı mənası əsərin adı ilə birbaşa əlaqəlidir. Bu hadisələrin ilkində hekayənin qələmə alındığı

tarixdən 110 il əvvəl Bakının rus qoşunları tərəfindən işğal olunaraq Rusiya imperiyasına ilhaq edilməsi və şəhərin o tarixdən etibarən uzunmüddətli öz hürriyyətinə həsrət qalmasına eyham olunur. Müəllif bu işğalı hekayənin adının altında alt-alta yazdığı iki tarixlə: 3 oktyabr 1806, 3 oktyabr 1916 tarixləri ilə göstərir. İkinci hadisədə isə Bakının müdafiəsi uğrunda döyüşlərdə iştirak edən hekayə qəhrəmanı Teymur və onun timsalında döyüşçülərin ayrılığına duyulan həsrətə işarə var.

Hekayədəki obrazlar. Janrın xüsusiyyəti və mətnin həcmnin kiçikliyi ilə əlaqədar olaraq hekayədə surətlərin sayı çox azdır. Buna baxmayaraq, müəllifin personajları xalqın arasından dövrünün şərtlərinə uyğun olaraq seçməsi və onları xarici görünüşləri ilə deyil, davranışları, cəmiyyətdəki sosial statusları ilə təsvir etməsi diqqətəlayiq haldır.

Hekayənin qəhrəmanı olan Teymur on doqquz yaşını yenicə tamamlamış yeniyetmə bir gəncdir. Mətnin əsas süjeti və hekayənin ana düşüncəsi Teymurun həyatı və duyğuları ətrafında formalaşmışdır. Oxucu Teymuru ilk dəfə mətnin proloq hissəsində, 1792-1806-cı illərdə Bakı xanı olmuş Hüseynqulu xanın vaxtilə ona bağışladığı qiymətli medalı sevdiyi, eyni zamanda dayısı qızı Sürəyyaya bir məktub yazıb yadigar olaraq buraxdığı epizoddan tanıyır. Teymurun şəxsiyyəti haqqında ilkin təəssüratın formalaşması baxımından proloqun son dərəcə əhəmiyyətli olduğunu söyləmək lazımdır. Bu kiçik epizoddan onun xanla yaxın münasibəti, bəlkə də qohumluq əlaqəsinin olduğunu təxmin etmək mümkündür.

Hekayə əsasən təhkiyəçinin dilindən nəql olunduğu üçün qəhrəman haqqında verilən məlumat səthidir və oxucu Teymurun yaşından əlavə onun zahiri görünüşü haqqında hər hansı bir məlumat əldə edə bilmir. Proloqda Teymur olduqca zərif və incə təbiətli bir gənc kimi təsvir olunur. Əsərin irəliləyən sətirələrindən isə qəhrəmanın ailəsini sevən, mehriban, zəhmətkeş, hissiyyətli, əxlaqlı, dindar, cəsarətli, soyuqqanlı və s. məziyyətləri aşkara çıxır. Oxucu proloq xaricində Teymur haqqında ilkin məlumatı onun səhər tezdən yuxudan durub, ibadətini edib, səhər yeməyini yeyib qoyunları yaylağa aparması səhnəsindən alır, onu sadə bir kəndli kimi tanıyır. Teymurun özü də kəndliyə xas işlər görür, qoyunları üçün uyğun otlaqlar seçir, yeri gələndə böyrünü yerə verib mahnı oxuyur. O gün, yəni səfərbərlik elan olunduğu gün yaylaqda qoyun otaran Teymur sanki cəbhəyə çağırılacağını hiss etmiş kimi, “Bir ayrılıq, bir ölüm – hər ikisi olmayaydı” bayatısını oxuyaraq dayısı qızı Sürəyyaya olan hisslərini ilk dəfə ona açmaq məqsədilə Ağ təpədə oturub corab toxuduğunu ehtimal edərək oraya getsə də, onu görə bilmədiyi üçün arzusuna çatı bilmir.

Mətnin sətir aralarından Teymurun Sürəyyayla birlikdə Göysu çeşməsinin yanındakı çinar ağacına bəziləri silinmiş, bəzilərinin isə yarımçıq qalmış “bir cift quş”, “bülbül ilə çiçək”, “ay və yulduz” kimi fiqurlar oyması uşaqlıq illərini onunla bir yerdə keçirdiyindən xəbər verir. Müəllif bu fiqurlarla həm Teymurun, həm də Sürəyyanın həyata baxışını, şüuraltındakı düşüncələrin təzahürlərini ifadə edir. Döyüşə gedərkən Sürəyyanın ona bağışladığı yaylıq bayraq kimi qılıncının ucuna keçirib yola düşməsi isə onun cəsarətinə, vətənsəverliyinə bir işarədir.

Müəllif bəzən açıqdan, bəzən üstüörtülü şəkildə onun valideynləri, qohum-əqrəbası, doğulub boya-başa çatdığı kənd haqqında məlumat verərək qəhrəmanın yetişməsində ailənin, coğrafi mühit və ictimai şəraitin nə qədər əhəmiyyətli olduğuna diqqət çəkir.

Hekayədən Teymurun orta yaşayış səviyyəsinə malik, üç nəfərdən ibarət kiçik bir ailədə böyüdüyünü öyrənirik. Döyüşə gedərkən ehtiyaclarının tədarükü, eləcə də yol xərcinin qarşılınması üçün öküzlərdən birinin ucuz qiymətə satılması bunu göstərir. Atası Molla Süleymanın yaşa dolmasına baxmayaraq, zəhmətkeş bir insan olduğu, qoyun-quzularını özünün otardığı, dəyirmanı özünün getdiyi məlum olur. Səfərbərlik xəbərini gətirən məmurların onun evinə gəlməsindən, döyüşə gedənlər haqqında məktubun altı aydan sonra ona çatdırılmasından Molla Süleymanın kəndin ağsaqqalı, başbiləni olduğu anlaşılar. Özü də savaş qazisi olan bu ata döyüşlərdə aldığı yaraları, bədənində qalan qəlpələri cəbhəyə yola saldığı oğluna göstərərək: “Bən səni dövlət və millət üçün böyütmüşəm. Böyüklərinə itaət, vəzifəyə diqqət et. Hər haqqım sənə halal olsun. Haydı, türklüyünü qəyuranə isbat etməlisən!” deməsi vətəninə, millətinə nə qədər çox sevdidiyindən, oğlunu da bu yöndə tərbiyə etdiyindən xəbər verir.

Mətnədən aydın olur ki, Teymurun anası da şəhid övladıdır. Haqqında geniş məlumat verilməsə də, oğlunun qardaşı qızına olan sevgisindən xəbərdar olan ana əgər səfərbərlik olmasaydı, o günün axşamı gəlinini qayınatasına təqdim edəcəkdə. Sadə həyat yaşayan bu kəndli qadının xarakterindəki mətanət və mətinlik oğlunu cəbhəyə yola salarkən üzə çıxır. Döyüşə yola saldığı oğlunun üz-gözündən hərərlə öpərək nəsihət edən bu şəhid qızı “sönməz bir kinlə”: “Şəhid atamın intiqamını sən al. Yolun açıq, davan mübarək olsun. Sağ-salamat qayıdasan...” – deyir.

Əsərdə əsas qəhrəman qədər haqqında bilgi sahibi olduğumuz Sürəyyanın neçə yaşında olduğu barədə açıq bir məlumat olmasa da, onun Teymurla yaşadığını təxmin etmək mümkündür. Vaxtaşırı qazları, ördəkləri otarmağa, üzdürməyə apardığı qeyd olunan bu bacarıqlı kəndli qızın toxuduğu corab sanki hekayənin leytmotividir. Mətnin ümumi kontekstindən Teymurun ona olan hisslərindən xəbərdar olduğu, onun da bibisi oğluna biganə və laqeyd olmadığı başa düşülür. Teymur silah altına alınan günə kimi duyğularını gizlətməyi bacarsa da, səfərbərlik günü çöhrəsindəki solğunluq, çatılan qaşları, gözlərindəki kədər və dəhşət, davranışındakı təşviş və nigarançılıq onu ələ vermiş, səhər tezdən toxuduğu ipək corabları qırmızı yaylığa büküb gizlicə Teymurun dağarcığına qoyarkən onunla göz-gözə gəlib gözlərindən yaşlar axıtması isə hisslərinin tamamilə aşkara çıxmasına səbəb olmuşdur. Əsgər qafiləsi arasında kənddən uzaqlaşan Teymuru gizlicə izləyib ona səslə dua etməsi, saatlarca sızlayıb ağlaması, Teymur cəbhədəyərkən hər şeydə bir əskiklik, bir solğunluq görməsi bibisi oğluna olan sevgisinin aliliyini göstərməsi baxımından önəmlidir.

Mətnədən səfərbərlik günü bütün qohum-qardaşın, xalaların, dayıların, əmilərin Molla Süleymanın evində yığılaraq döyüşə gedən əsgərlə halallaşaraq onu dualarla yola salmaları isə hekayədə kiçik bir fraqment olsa da, bu epizodla müəllif bu gün də Azərbaycan cəmiyyətində var olan qohumluğun funksionallığına diqqət çəkmişdir.

Hekayədə məkan və zaman. Hekayənin qısa olmasına baxmayaraq, hadisələrin keçdiyi yerlər dolğun şəkildə, təfəsilatı ilə təsvir edilmişdir. Bu xırdalıqlar hekayənin üç ünsürü – olay, məkan və personajlar arasında əlaqənin qurulmasına kömək etdiyi kimi, qəhrəmanı yaxından tanımağa, ana fikrin izahına və müəllifin vermək istədiyi mesajın ifadəsinə yardımcı olmuşdur.

Hekayədəki hadisələr Bakı qalasının on dörd çağrımında, təxminən on beş kilometrliyində, ucu buludları deşən Qaragöz dağının yamaclarında yerləşən bir kənddə keçir. Qara palçıq və xırda daş-kəsəkdən tikilmiş, yarıdan çoxu uçub-

dağılmış otuz-qırxa qədər yastı-yapalaq komadan ibarət və adı hekayənin heç bir yerində keçməyən bu kənd əslində o dövr Azərbaycan kəndlərinin ümumiləşmiş nümunəsidir. Bu kənd nəsrimizdə nadir rastlanan, sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında isə dövrün şərtlərindən dolayı ifadəsi mümkün olmayan bir detalla tanındır: “Ağ məscidi uzaqdan gözə çarpmasa, orada bir kənd olduğuna hökm edə bilməzsiniz”. Müəllif bu yastı-yapalaq, yararsız evlərdə həyatın öz axarı ilə davam etdiyini isə belə ifadə edir: “...Gündüzlər bacalarından bir tütün, gecələr də bir deşiyə oxşar kiçik pəncərələrindən sarıntur bir işıq çıxarmaqla sizə həyatlarını isbat edirlər”.

Hekayədə kəndin yoxsul həyatını göstərən yastı-yapalaq, xılxın komalarla yanaşı bol məhsul verən tarlalarının, Ceyran dərəsinin, Qaraquş yaylağının, Göysu çeşməsinin, Ağ təpə ilə digər təpəliklərin, eləcə də çinar ağacının mətn strukturunda özünəməxsus rol alması Azərbaycan kəndinin zəngin təbiətinə diqqət çəkilməsi baxımından önəmlidir. Mətnə adıçəkilən yerlərlə yanaşı “dumanlar içində yatan lətif yamaclar”, “kəndin bir qırağında, qayaları atlaya-atlaya axıb gedən nəhr”, “hər biri bir vaxt, bir hadisə anladan daş yığınları”, “qara və qorxunc ağzını açan mağara” kimi adı qeyd olunmayan yerlər oxucunu bu kəndin Bakının hansı kəndi olduğunu düşünməyə vadar etsə də, müəllif üçün qaranlıq qalan məqam yoxdur. Müəllif məkanı o qədər yaxından tanıyır ki, yer üçün seçilən adla o yerdə keçən olayın məzmunu arasında əlaqə yarada bilir. Teymurun qoyunları otardığı yerlərə Ceyran dərəsi, Qaraquş yaylağı, Sürəyyanın qazları, ördəkləri üzdükdüyü çeşməyə Göysu çeşməsi, corab toxuduğu yerə Ağ təpə, Teymur döyüşə gedərkən Sürəyyanın qaraltısını son kəz gördüyü yerə Ceyran uçulan təpə adının verilməsi təsadüf deyil. Ancaq müəllif hekayədə kəndin adını çəkməyərək ümum-Azərbaycan kəndinin taleyini təsvir edir.

“Həsət ili” hekayəsində hadisələr əsasən epik zamanda, dəqiq olaraq isə XIX əsrin əvvəllərində cərəyan edir. Mətnin sütununu təşkil edən iki hadisədən biri, Teymurun səfərbərliyə çağırılaraq cəbhəyə yola salınması iki gün içində, 1224-cü ilin payızının son günlərində, hekayənin ifadəsi ilə “günəş axırıncı işığıyla ortalığı işıqlandır(ırdı)”dığı bir vaxtda gerçəkləşir.

Hekayədə səfərbərlik gününə qədər yaşanan olaylarda epik zamanla psixoloji zamanın növbələşməsi görülür. Teymurun yuxudan oyanması, qoyunları yaylağa çıxarması, valideynləri ilə əlaqəli məlumatlar tarixi xronologiyaya uyğun gerçəkləşsə də, Teymurun qoyunları otararkən Sürəyya haqqında qurduğu xəyallar, cəbhəyə gedərkən, yaxud döyüşdə olarkən sevdiyi qızın onunla əlaqəli əndişələri və ya qalanın müdafiəsində bulunan döyüşçülərdən uzun müddət xəbər gəlməyincə kəndlilərin nigarançılığı və s. psixoloji zamana bağlı məqamlardır. Hekayədə epik və lirik zamanı kəskin xətlə bir-birindən ayırmaq mümkün olmasa da, məkan kimi, zamanın da hadisə və obrazların mahiyyətinin açılmasına xidmət etdiyini söyləmək mümkündür.

Hekayənin dili və üslubu. Hekayənin dilində lazımsız komponentə və ya elementə yer verilmədiyi kimi, XX əsrin əvvəllərində nəsr dilinə xas xüsusiyyətlərin bir çoxunu, seçkin və lakonik ifadələrlə hadisələrin dolğun təsvirini, məkanın təfəsilatı ilə rəsm edilməsini, duyğu yüklü ifadələrlə obrazların tanındılmasını və s. üslubi məsələləri görmək mümkündür. Mətnə təsvir və təhkiyə aparıcı ünsürdür və müəllif bunlar vasitəsilə mətn strukturunda yer alan elementləri – insanı, məkanı, təbiəti, hadisələri bir kompozisiya halında bütünləşdirə bilir.

Əsərin leksikasında vətənsəvərlik, millilik, sevgi hisslərini özündə ehtiva edən bir çox ifadə diqqəti çəkir. Mənanı və ideyanı qüvvətləndirmək, əsərin estetik dəyərini artırmaq məqsədilə bəzi sözlərin müəllif tərəfindən hekayəyə bilərəkdən daxil edildiyinə şübhə yoxdur. “İstəkliliyim”, “yadigarlığım”, “sarıntur bir işıq”, “ləzzətli bir arzu”, “qoyunlarının ayaqlarından hasil olan tıqqıltılı ahəng”, “tır çəkib yat(dılar)maq”, “yürəyinin ələmlər içində boğulması”, “payızın sarılıq dilbərliliyi”, “ləkəsiz bir qız səsi”, “canı bədənindən çıxmış kimi qüdrətsiz, tavansız yerə düş(dü)mək”, “yetim ruhunun bütün fəryadlarını qəlbinə göm(məyə)mək” və s. ifadələr bu qəbil nümunələrdən bəziləridir.

Əlbəttə, 107 il bundan öncə yazılmış hekayədə “çağrım”, “xılxın”, “əta”, “səbqət”, “qəyuranə”, “dağar”, “məsərrət” kimi günümüzdə istifadə olunmayan bəzi ifadələrə rast gəlinərsə də, bu sözlərin mətnin anlaşılmasına və axıcılığına əngəl yaratmadığını, ümumi olaraq isə hekayənin dilinin sadə, üslubunun axıcı olduğunu söyləmək mümkündür.

Hekayə üçüncü şəxsin təkinin dilindən danışılır. Monoloq və dialoqa yer verilmədiyi, *təhkiyə üsuluna üstünlük verildiyi üçün* hekayə qəhrəmanını çox yaxından tanıya bilmirik. Mopassanvari hekayəçiliyə xas olan hər yeni hadisənin izahedici məlumatla başlanması bu mətnə də özünü göstərir. Oxucuda hadisə haqqında dolğun təsəvvür formalaşdırmaq üçün müəllifin vaxtaşırı mətnə bu şəkildə müdaxilə etməsi mətn strukturuna xələl gətirmədiyi kimi, olayın və onun izahının bir bütünlük halında təqdim olunmasına da imkan yaradır.

“Həsərət ili” hekayəsinin süjet xəttinin qurulmasında, mətnin ideya-tematik məzmununun formalaşmasında istifadə olunan bəzi atributlar hadisələrin inkişafını nizamlamaq, personajların, xüsusilə qəhrəmanın məziyyətlərini aşkara çıxarmaq üçün müəllif tərəfindən məharətlə və məqsədyönlü olaraq mətnə daxil edilmişdir. Hekayədə bir yandan “kiçik pəncərəli, solğun işıqlı, yapalaq, xılxın komalar”da ağır şəraitdə yaşayan kasıb Azərbaycan kəndlisinin güzəranı təsvir olunarkən, digər yandan bu tipli evlərdə böyüyən qəhrəmanın tezədən oyanıb, atasıyla sübh namazını qılıb ailəsiylə süfrədə oturmasına, sevdiyi qızla bir yerdə ağaca “ay və ulduz”, “bir cüt quş”, “bülbül ilə çiçək” və s. fiqurlar oymasına, həmin qızın onun dağarcığına qoyduğu qırmızı yaylığı qılıncının ucuna keçirib bayraq kimi dalğalandırmasına diqqət çəkilir, onun milli mədəni dəyərlərə sahib bir gənc kimi böyüdüynə işarə olunur.

Teymurun hisslərini Sürəyyaya ifadə edə bilməməsi, adət-ənənənin normalarına uyğun olaraq ailə böyüklərinin qərarını gözləməsi, Sürəyyanın da, Teymur kimi, normalara uyğun davranıb səfərbərlik gününə kimi hisslərini gizlətməsi, hətta Teymur cəbhəyə yola düşərkən utandığından Ceyran uçulan təpənin üzərindən ona “Qeyrətli əsgər! Yolun ağ, Allah köməyin olsun!” duasını etdiyi halda “Sürəyyanı unutma!” deyə bilməməsi, canı bədənindən çıxmış kimi təqətsiz halda yerə düşərək saatlarca orada sızlayıb-ağlayaraq, yenə də bütün sıxıntılarını ürəyində tutaraq gücünü toplayıb evlərinə qayıtması, heç bir şey olmamış kimi gündəlik işinə davam etməsi obrazların üzərində ictimai dəyərlərin təsirini göstərir.

Nəticə. Əmin Abidin on səkkiz yaşında qələmə aldığı “Həsərət ili” hekayəsi Azərbaycanda uzunmüddətli çar və sovet hakimiyyətləri olduğu üçün Bakının rus qoşunları tərəfindən işğal olunaraq Rusiya imperiyasına ilhaqına həsr olunmuş məhdud sayda əsərlərdən biridir. Hekayənin quruluşu, ideyası, tematik məzmunu, hekayədəki obrazlar, məkan, zaman və təsvirlər, eləcə də müəllifin simvollar və

duygular üzərindən verdiyi mesajlar onu deməyə əsas verir ki, mətnin həcmi qısalığına baxmayaraq, üzərinə götürdüyü vəzifəni haqqı ilə yerinə yetirmiş və Azərbaycan hekayəçilik ənənəsində özünəməxsus yerini tutmuşdur. Müəllif xalqımızın tarixində yaşanan bu faciəni hekayədə elə təsvir edir ki, mətnə adı qeyd olunmayan kənddəki gündəlik həyat, eləcə də qalanın müdafiəsi üçün döyüşə gedən gənclərin vətənpərvərliyi və şücaəti bu gün belə hekayəni oxuyanın gözləri önündə film səhnəsi kimi canlanır.

Adı və məzmunu arasında bir bütünlük göstərən bu hekayədə hadisə kasıb bir Azərbaycan kəndində, təsərrüfatla məşğul olan Molla Süleymanın ailəsində böyümüş yeniyetmə bir oğlanın həyatı ətrafında cərəyan etsə də, Abid istər kəndin, istərsə də Molla Süleymanın ailəsinin təmsalında ümumiləşmiş Azərbaycan cəmiyyətinin modelini təsvir etmişdir. Şərti olaraq iki hissəyə ayrılan hekayə vasitəsilə Abid oxucuya bu kiçik ailədə vətənin azadlığı uğrunda döyüşlərdə şəhidlik mərtəbəsinə yüksəlmiş bir şəhidin qızının, qazi ünvanı almış bir atanın, hekayənin sonunda isə Bakı qalası uğrunda canını fəda edən on doqquz yaşlı bir yeniyetmənin olduğunu göstərməklə vətənin müstəqilliyinin asan əldə olunmadığına diqqət çəkir.

Hekayənin təhlili onu göstərdi ki, dövrün hekayəçilik ənənəsinə uyğun olaraq mətnə təsvir və təhkiyənin ön plana çıxması səbəbindən qəhrəman, eləcə də surətlər haqqında məlumatlar çox səthidir. Müəllifin tərcümeyi-halı və proloqdakı məlumatlar əsasında, Əmin Abidin qəhrəman və onun ailəsi haqqında yetərinə məlumata sahib, başqa sözlə, Teymurun ona yaxın bir prototip¹ olduğunu söyləmək mümkündür. Təəssüf ki, mətnin digər hissəsinə (yaxud hissələrinə) əlçatanlığın məhdudluğu obrazlar haqqında dolğun fikir söyləməyə imkan vermir.

Müəllifin Qaragöz dağının yamaclarındakı kəndin mövcudluğunu Ağ məscidin uzaqdan gözə dəyməsi ilə əlaqələndirməsi, yaxud bir çox ədəbi mətnə mənfi xarakter olaraq qarşımıza çıxan molla obrazının burada müsbət xarakter kimi təsviri diqqətəlayiq haldır.

Son olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Qarabağ savaşı dolayısıyla bu gün bir çox Azərbaycan ailəsində, yaxud qohum-qonşuda ən azı bir şəhid, bir qazi, yaxud savaştan ötrü evindən, obasından didərgin düşmüş, haqqı tapdalanmış insanların olması və düşmənin hələ də torpaqlarımızın işğal planından əl çəkməməsi 107 il öncə yazılmış bu hekayənin aktual bir mövzuya həsr olunduğunu bir daha göstərir. On səkkiz yaşında yeniyetmə bir müəllif bu əsəri ilə on doqquz yaşlı bir qəhrəmanın vətən yolunda şəhid olmasından bəhs edərkən torpaq uğrunda canını fəda etmiş bütün şəhid və qaziləri yad edir.

Əlaqə

E-mail: sqayibov@beu.edu.az

¹ Hekayənin məzmunundan müəllifin qəhrəman haqqında real məlumatlara sahib olduğunu başa düşmək olur. Ehtimal ki, Teymur Abidin yaxın qohumlarından biri olub. Həm Əmin Abidin, həm də hekayə qəhrəmanı Teymurun Hüseynqulu xanla olan münasibəti bunu deməyə əsas verir. Bilindiyi kimi, İslam Ağayev Əmin Abidin qardaşı Əlabbas Müznib haqqında hazırladığı kitabında onların ataları Mütəllibin Bakının sonuncu xanı Hüseynqulu xanın nəslindən olduğunu qeyd edir [14, s.1; 4, s.4; 8, s.76; 11, s.10; 6, s.7]. Məlumdur ki, Bakının işğalından sonra Hüseynqulu xan ailəsi ilə əvvəl Qubaya, oradan isə İrana getmişdir [5, s.293]. Əlabbas Müznib xanın vətəni tərk etməsi hadisəsinə həsr etdiyi və "Dirilik" məcmuəsinin düşənbə, 14 şəvvalül-mükərrəm 1334-cü il, miladi 1 avqust 1916-cı ildə nəşr olunan doqquzuncu sayında dərc etdirdiyi "Təəssürat" adlı şeirinə "Ulu babamı xatırlama" qeydi ilə başlayır [2, s.327].

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. “Dirilik” məcmuəsi, № 5, 1914
2. “Dirilik” məcmuəsi, № 9, 1916
3. “Dirilik” məcmuəsi, №11, 1916
4. Abid, Emin. Seçilmiş əsərləri (Tərtib edən və ön sözün müəllifi: Bədirxan Əhmədov). Bakı: “Şərq-Qərb”, 2007
5. Aşurbəyli, Sara. Bakı şəhərinin tarixi. Orta əsrlər dövrü. Bakı: “Avrasya-pres”, 2006
6. Dünyaminqızı, Qərənfil. Vətən uğrunda fəda olmuş qardaşlar. “Kaspi” qəzeti, s.7, 19-21 dekabr 2015
7. Gültəkin, Əmin Abid. Buzlu cəhənnəm. Şeirlər. Tərtib edən və ön sözün müəllifi Əli Şamil. Bakı: “Günəş” nəşriyyatı, 1999
8. Hüseynoğlu, Eli Şamil. Folklorçu Emin Abid. “Milli Folklor” Dergisi, № 42, s.75-82, 1999
9. Hüseynoğlu, Əli Şamil. Azərbaycanda folklorşünaslığın təməlini qoyanlardan biri – Əmin Abid. Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı: Editör İbrahim Dilek – Ferah Türker, s. 195-208, Ankara, 2015
10. Kaplan, Mehmet. Hikaye tahlilləri. Dergah yayınları, İstanbul, 2005
11. Kazımoğlu, Muxtar. Unudulmaz ədəbiyyatşünasın unudulması. “525-ci qəzet”, s.10-11, 30 mart 2019
12. Quliyeva, Mehri. XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan hekayəsinin poetikası. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, 2021
13. Mütəllibzadə, Əmin Abid. Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan və ön sözün müəllifi Sona Xəyal. Bakı: “Nurlan”, 2007
14. Müznib, Əlabbas. Seçilmiş əsərləri Tərtib edən, ön sözün və lüğətin müəllifi İslam Ağayev. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2006
15. Qarayev, Nurəddin. XIX əsr Azərbaycan ədəbi məclisləri. Nəşrə hazırlayan və elmi redaktoru Vüsalə Musalı. Bakı: “Nurlan”, 2012

Məqaləyə istinad: Seyran Qayıbov. Yarımçıq hekayə: Əmin Abidin “Həsət ili” hekayəsinin transliterasiyası və təhlili. Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı. Nömrə 2 (25), 2023. səh.30-40.
DOI: 10.30546/2702-0034.2023.2.25.30

Seyran GAYIBOV

**AN UNFINISHED STORY: transliteration and analysis
of the story “THE YEAR OF LONGING” BY AMIN ABID**

S u m m a r y

In this article, the story “The Year of Longing” printed in the last issue of the “Liveliness” (“Dirilik”) collection published in 1916 has been analyzed by transferring from the Arabic alphabet to the contemporary Latin alphabet of Azerbaijani.

The story penned by eighteen-year-old Amin Abid was dedicated to the occupation of Baku by Russian troops and its annexation to the Russian Empire. As there was a long-term Tsarist and Soviet rule in Azerbaijan, this text is one of the limited number of works written about the occupation. The name of the story is

related to the longing caused by the separation of the heroes who took part in the battles for the defence of the city against the invasion. Also, this name has an implication in Baku’s long-term longing for its freedom after the annexation. The story focuses on the emotions such as nationalism, patriotism, freedom, respect, love, and family love which are characteristic of Amin Abid’s works.

At the end of the story which seems like a complete text, the author’s note “not finished” indicates the continuation of the story. But the 11th issue in which the story was published is the last issue of the magazine “Liveliness” (“Dirilik”) and unfortunately, we couldn’t find the continuation of the story in other collections printed at that time, as well as in the books where Abid’s works were published, so we named this article “An Unfinished Story” and did the transliteration and analysis of the available first part.

Сейран ГАЙБОВ

НЕОКОНЧЕННЫЙ РАССКАЗ: ТРАНСЛИТЕРАЦИЯ И АНАЛИЗ РАССКАЗА АМИНА АБИДА «ГОД ТОСКИ»

Р е з ю м е

В данной статье проанализирован рассказ «Год тоски», переведенный с арабского алфавита на современный азербайджанский алфавит с латинской графикой, опубликованный в последнем номере журнала «Дирилик» («Жизнь»), вышедшего в 1916 году,

Рассказ, написанный восемнадцатилетним Амином Абидом, посвящена оккупации Баку российскими войсками и присоединению его к Российской империи. Так как в Азербайджане длительное время было сперва царское, а затем советское правления, этот рассказ является одним из немногих сохранных произведений, написанных в оккупационный период. Название рассказа связано с тоской о разлуке героев, участвовавших в боях за защиту города от вторжения. Кроме этого, это название воплощает в себе намек на стремление Баку к свободе после долгой аннексии.

В рассказе на первый план выходят такие эмоции, как национализм, патриотизм, свобода, уважение, любовь, семейное счастье, которые характерны для творчества Амина Абида. В конце произведения, характеризующемся как законченный текст, авторская пометка «не закончено» указывает о том, что есть продолжение рассказа. Однако 11-й номер, в котором был опубликован рассказ, является последним номером журнала «Дирилик», и, к сожалению, продолжения рассказа я не нашел ни в других сборниках, издававшихся в то время, ни в книгах, где публиковался Абид, поэтому я назвал эту статью «Неоконченный рассказ», сделав transliterацию и анализ первой имеющейся части.

**RİSALƏ.
ELMİ
ARAŞDIRMALAR
JURNALI**